

Norra Gotland som upplagt för konflikter

Ovan jord finns hällmarker, våtmarker och skogar med så unika naturvärden att Sverige har ett internationellt ansvar att bevara dem.

Under marken finns kalksten av så hög kvalitet att den är den enda i landet som uppfyller de krav på låga halter av svavel och kisel som stål- och livsmedelsindustrin ställer.

Lägg till det en berggrund med ett komplicerat grundvattensystem och man förstår att norra Gotland är ett område där skilda intressen lätt hamnar i konflikt med varandra. I Ojnareskogen har den konflikten blivit påtaglig, men de senaste årens olika förhandlingar i olika domstolar visar vilket komplicerat område norra Gotland är.

VATTNET

Bästräsk är med 6,52 kvadratkilometer Gotlands största sjö. Tillrinningsområdena upptar nära 40 kvadratkilometer. Huvudtillflödena kommer från Släkmyr, Ojnaresmyr och Tväringsmyr. Träsket är sedan 1973 miljöskyddsområde och är tänkt att bli en viktig grundvattentäkt för hela norra Gotland.

Naturvårdsverket har överklagat tillståndet för Nordkalks brott vid Ducker, mycket med hänvisning till vattenfrågorna. Intill Nordkalks mark finns flera rikkärr, som är den naturtyp som är mest grundvattenberoende.

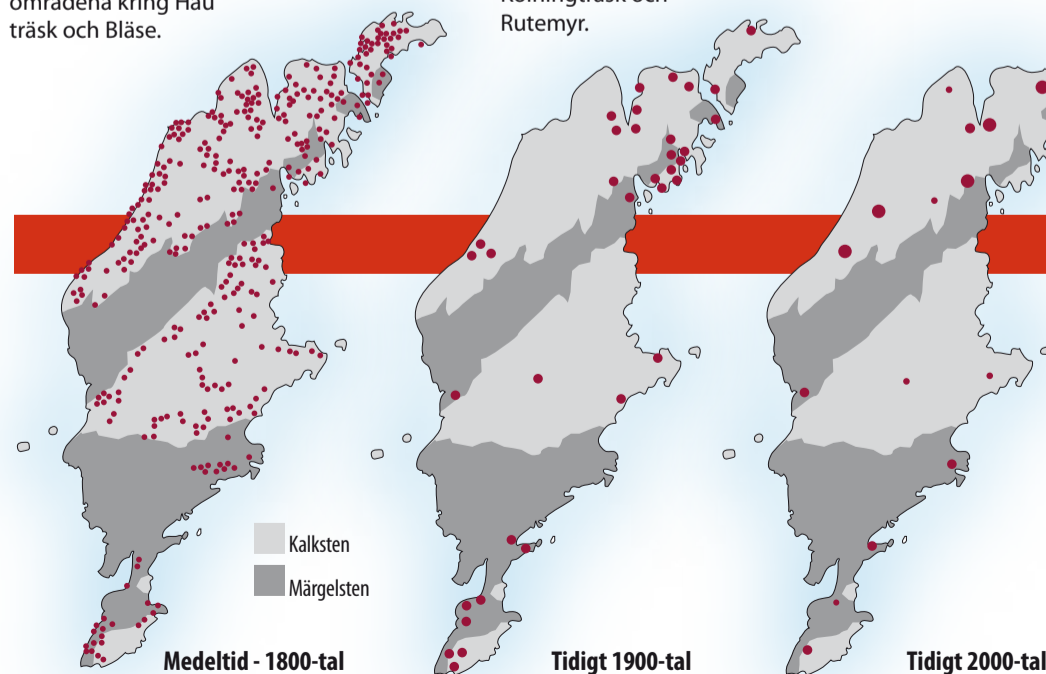
Vatten är en bristvara i området. En bergborrad brunn på norra Gotland beräknas ge max 2 000 liter per timme, jämfört med upp till 6 000 liter på södra Gotland.

KULTUREN

Det finns cirka 5 270 registrerade fornlämningsnummer på norra Gotland. Här finns även 24 byggnadsminnen – fiskelägen, kyrkor, vissa gårdsmiljöer och även kalkindustrins byggnader.

Lärbro är den fornlämningsstäta socknen på Gotland.

31 områden klassas som riksintressanta för kulturmiljön. Bland dem finns Fleringe-bygden, områdena kring Hau träsck och Bläse.

NATUREN

Bästräsk.

På norra Gotland finns cirka 550 rödlistade arter. Och totalt 28 000 hektar är klassat som riksintressant för naturvärden.

Drygt 30 områden skyddas som Natura 2000-områden med en sammanlagd areal på drygt 9 000 hektar. Fler av dem ligger inom eller i anslutning till områden som är intressanta för brytning av kalksten: Bästräsk, Bräntingshajd, Gildarshagen, Filehajdar, Mølner myr, Hoburgsmyr, Kölningsträsk och Rutemyr.

De kalkbarrskogar, myr och naturskogsområden som finns inom ett 6 000 hektar stort område i Fleringe, Rute och Bunge är av så stort värde att skogen är av internationellt skyddsintresse. För hällmarkerna finns ett ansvar i svenskt perspektiv.

Naturvårdsverket har föreslagit att Bästräsk och området kring träsket görs till nationalpark.

Av de 13 våtmarkerna på norr finns 11 i klassen med högsta naturvärden.

Det finns även 18 områden som klassas som ostörda, med tystnad som främsta kvalitet.

STENBROT I HISTORIEN

Stenbrytningen har en lång historia på Gotland. Under 1200-talet uppfördes många stenbyggnader och redan under tidig medeltid brändes kalk till murbruk.

Under 1600-talet byggdes de första större kalkugnarna och exporten tog fart. Köpmän specialiserade sig och under 1600- och 1700-talet hade ön flera kalkpatroner och skutor med släkt eller osläkt kalk gick till svenska, danska och tyska hamnar. 1885 var

Bläse.

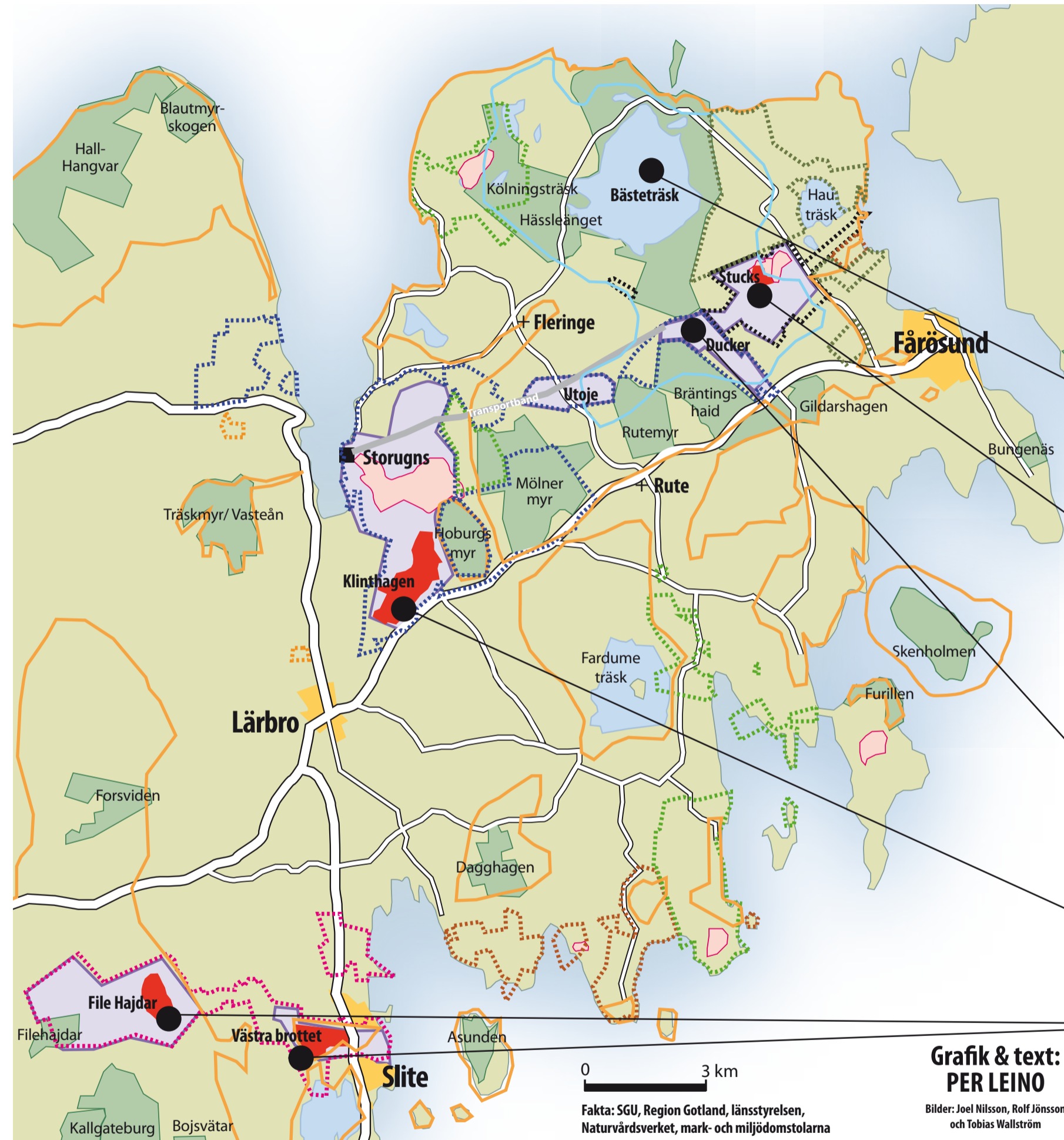
cirka 200 kalkugnar i drift på ön. Industrialiseringen i slutet av 1800-talet ökade efterfrågan på kalksten. Den behövdes i cellulosa-

industrin och vid järnverk och sockerbruk. När processen att tillverka cement förbättrades ökade efterfrågan ytterligare. Flera nya bolag startade och kalkbrott öppnades på norra Gotland. I mitten av 1930-talet arbetade cirka 600 personer i stenbrotten.

Efter andra världskriget mekaniserades allt mer av brytningen. Både antalet bolag och anställda i stenbrotten minskade. 2007 sysselsatte

kalkindustrin cirka 370 personer, främst på norra Gotland. Till det ska läggas cirka 115 anställda hos entreprenörer.

SGU har pekat ut sex områden på Gotland som riksintressanta för stenindustrin: File Hajdar och västra brottet för råvaror till cementindustrin, Klinthagen, Ducker och Stucks för insatsråvara för kemisk industri, järn- och stålindustri, samt Utoje i Fleringe för kalk- och kalkbrukstillverkning.

TECKENFÖRKLARING

- Pågående stenbrytning
- Riksintresse för stenbrytning
- Tidigare stenbrott
- Natura 2000
- Vattenskyddsområde
- Riksintresse för naturvård
- markägare (se nedan)

AKTUELLT

Region Gotland fick 2009 tillstånd att fördubbla uttaget av vatten från bäste träsk. Nu får 1 900 kubikmeter tas per dygn, vilket ska trygga tillgången på dricksvatten. Utbyggnad av ledningsnätet pågår.

Svenska Mineral

(SMA) har ansökt om att få bryta 30 miljoner ton sten vid Stucks. I maj gav mark och miljööverdomstolen tillstånd att bryta en mindre mängd, 3 miljoner ton. Det räcker för 3-4 års produktion. För resten, utökningen västerut mot Bästräsk, krävs en förnyad prövning.

Stucks.

Nordkalk

fick i juli 2012 tillstånd av mark- och miljööverdomstolen att under 25 år bryta 2,5 miljoner ton per år vid Ducker 1:64 i Bunge. Stenen har renare kvalitet än den i Klinthagenbrottet. Domen har överklagats till Högsta domstolen av bland annat Naturvårdsverket och miljö- och hälsoskyddsmyndigheten.

Provbrottet.

Nordkalk

har ansökt om att få utöka täkten i Klinthagen i väntan på att brottet vid Ducker kan starta. Genom att utöka med 7,5 hektar österut mot länsväg 148 kan ytterligare 2,5 miljoner ton sten brytas.

Cementa

fick i oktober 2010 länsstyrelsens tillstånd att fortsätta bryta på File Hajdar och i västra brottet i 10 år. Bolaget ville ha förlängt med 20 år. Cementa har bland annat försöksodlat nipsippa, för att se om den rödlistade växten kan växa på områden som inte berörs av kalkbrytning. Årligt uttag: 3 - 3,8 miljoner ton.

Nipsippor.

Grafik & text: PER LEINO

Bilder: Joel Nilsson, Rolf Jönsson och Tobias Wallström

Fakta: SGU, Region Gotland, länsstyrelsen, Naturvårdsverket, mark- och miljödomstolarna

MARKÄGARE

Cementa (äger 1 244 hektar) Ägs av tyska Heidelberg Cement.

Nordkalk (2 595 hektar) Är sedan 2010 helägt av finska familjebolag Rettig, som varit delägare i Nordkalk sedan 2002.

Slite Stenhuggeri Slitebaserat företag med Thomas Lövgren som vd.

Eurolime (841 hektar). En del av Lhoist industrigrupp som har belgiska ägare.

Gotlands Kalkverk (2 427 hektar). Ingår i samma concern som Cementa.

Svenska mineral (502 hektar). SMA ägs av familjen Juvél i Värmland.

NCC (970 hektar) Äger mark i tre skiften, men har inget täktillstånd. Ägde ursprungligen ännu mer mark, men sålde under 1990-talet delar av den till SMA.

Fotnot: Uppgifterna om markinnehav är från 2007